

УДК 339.13
JEL: Q01, P32, P42

Катерина Мельник, Світлана Пташник

*Уманський національний університет садівництва
Україна*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета. Мета статті – розгляд теоретичних засад конкурентоспроможності та її ролі в розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі.

Методологія / методика / підхід. Дослідження теоретичних засад формування та розвитку конкурентоспроможності аграрних підприємств з використанням системного підходу дало змогу систематизувати наукові положення щодо змісту й ролі цього явища в підприємницькій діяльності.

Результати. Визначено сутність і підходи до розуміння конкуренції як економічного явища. Подано аргументи, що поняття «конкурентоспроможність» тісно пов'язане з поняттям «конкуренція», а в практичному вираженні такий зв'язок відповідає сутності ринку як системи боротьби протилежностей. Теоретична модель визначення поняття «конкурентоспроможність» полягає в тому, що її розуміють як стан суб'єкта господарювання за оцінкою здатності продуктивно реалізувати свій потенціал, одержуючи від цього вигоду, прибуток, достатній для розширеного відтворення.

Оригінальність / наукова новизна. Удосконалено теоретико-методичні характеристики сутності конкурентоспроможності з визначенням її ролі та значення в розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі, які полягають у тому, що конкурентоспроможність – це сукупність якостей, властивостей, характеристик суб'єкта (товар, послуга, підприємство тощо), що забезпечують можливість задовольняти потреби, а в підприємницькій діяльності – досягати цілей з розвитку виробництва, просування на ринок виробленої продукції, одержання достатнього доходу.

Практична цінність / значущість. Результати дослідження теоретичних засад конкурентоспроможності й визначення її ролі в розвитку підприємницької діяльності дадуть можливість підприємцям переглянути значення конкурентоспроможності.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність підприємства, сільськогосподарське підприємство, прибуток.

Katerina Melnuk, Svetlana Ptashnyk

*Uman National University of Horticulture
Ukraine*

THEORETICAL BASIS OF COMPETITIVENESS AND ITS ROLE IN DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY

Purpose. The article deals with the theoretical principles of competitiveness and its role in the development of entrepreneurial activity in the agrarian sector.

Methodology / approach. Research of theoretical bases of formation and development of competitiveness of agricultural enterprises using the system approach made an opportunity to systematize scientific positions on the content and role of this phenomenon in entrepreneurial activity.

Results. The essence and approaches to the understanding of competition as an economic phenomenon are determined. Arguments that the concept of «competitiveness» is closely linked to the notion of «competition», but in practical terms, such a connection corresponds to the essence of the market as a system of struggle for opposites. The theoretical model for defining the concept of «competitiveness» is that it is understood as a state of the subject of management by assessing the ability to productively realize its potential, obtaining from it benefits, profits sufficient for extended reproduction.

Originality / scientific novelty. The theoretical descriptions of essence of competitiveness are with determination of her role and value in development of entrepreneurial activity in the agrarian sector, that consist in that a competitiveness is totality of qualities, properties, descriptions of subject (commodity, service, enterprise etc.), that provide possibility to satisfy necessities, and in entrepreneurial activity – to arrive at aims from development of production, promotion of products on the market, obtaining sufficient income.

Practical value / implications. Research of theoretical principles of competitiveness and determination of her role in development of entrepreneurial activity will give an opportunity to the businessmen to revise the value of competitiveness.

Key words: competition, competitiveness, enterprise competitiveness, agricultural enterprise, profit.

Екатерина Мельник, Светлана Пташник

*Уманский национальный университет садоводства
Украина*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ И ЕЕ РОЛЬ В РАЗВИТИИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Цель. Цель статьи – рассмотреть теоретические основы конкурентоспособности и ее роль в развитии предпринимательской деятельности в аграрном секторе.

Методология / методика / подход. Исследования теоретических аспектов формирования и развития конкурентоспособности аграрных предприятий с использованием системного подхода дало возможность систематизировать научные положения относительно содержания и роли этого явления в предпринимательской деятельности.

Результаты. Определена сущность и подходы к пониманию конкуренции как экономического явления. Подано аргументы, что понятие «конкурентоспособность» тесно связано с понятием «конкуренция», а в практическом выражении такая связь соответствует сущности рынка как системы борьбы противоположностей. Теоретическая модель определения понятия «конкурентоспособность» заключается в том, что ее понимают как положение предприятия по оценке способности продуктивно реализовать свой потенциал, получая от этого выгоду, прибыль, достаточную для расширенного воспроизводства.

Оригинальность / научная новизна. Усовершенствованы теоретические характеристики сущности конкурентоспособности с определением ее роли и значения в развитии предпринимательской деятельности в аграрном секторе, которые заключаются в

том, что конкурентоспособность – это совокупность качеств, свойств, характеристик субъекта (товар, услуга, предприятие и тому подобное), которые обеспечивают возможность удовлетворять потребности, а в предпринимательской деятельности – достигать целей из развития производства, продвижения на рынок выработанной продукции, получения достаточного дохода.

Практическая ценность / значимость. Результаты исследования теоретических принципов конкурентоспособности и определения ее роли в развитии предпринимательской деятельности даст возможность предпринимателям пересмотреть значение конкурентоспособности.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, конкурентоспособность предприятия, сельскохозяйственное предприятие, прибыль.

Постановка проблеми. Розвиток економічних процесів, функціонування суб'єктів господарювання й відносини в системі ринку, зокрема, що стосуються ведення підприємницької діяльності, слід нерозривно пов'язувати з конкуренцією, боротьбою за кращі умови досягнення цілей і прибутковості. Підприємницьку діяльність, як спосіб виробництва товарів і послуг для задоволення потреб людини, здійснюють у конкурентному ринковому середовищі, яке передбачає конкурентоспроможність суб'єкта господарювання. Стратегічно конкурентоспроможність, зокрема для підприємства, є фактором життєздатності бізнесу, а для споживача – чинником якісного задоволення споживчих потреб, підвищення стандартів життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем конкуренції та забезпечення конкурентоспроможності економічних суб'єктів здійснюють як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, адже ця тема актуальна й нині. Перші зрозумілі науці й практикам згадки про сутність і характер конкурентоспроможності, на нашу думку, належали А. Сміту [1] і Д. Рікардо [2]. Вони, може, не зовсім структуровані, але розглядали нецінові аспекти конкурентоспроможності – через загальні закони розвитку економіки. Як класифікував І. Вініченко [3], класичний підхід до визначення основ конкурентоспроможності базується на працях М. Портера, І. Ансоффа, К. Проходла, Г. Хемела, але першою змістовною теорією міжнародної конкурентоспроможності є теорія порівняльних переваг (витрат) Д. Рікардо [2]. Основоположник теорії підприємництва як напряму наукового пізнання відносин про роль, значущість, поведінку й можливості підприємців Й. Шумпетер [4], уважав конкурентоспроможність визначальною умовою підприємницького успіху. Саму ж конкурентоспроможність Й. Шумпетер [4] розглядав через призму інноваційності, інтелектуалізації економічних відносин. Нині конкурентоспроможність є характеристикою різних об'єктів: товарів, фірм, галузей, регіонів, країн [3]. Як підсумував І. Вініченко [3], нині в теоретичному плані слід розрізняти споживчу та виробничу конкурентоспроможність залежно від об'єкта її представлення в ринковій системі економічних відносин.

Мета статті – розгляд теоретичних засад конкурентоспроможності та її

ролі в розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичні засади конкурентоспроможності й зокрема визначення її ролі в розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі є похідними від теорії конкуренції та теорії підприємництва. Взаємозв'язаність цих теорій щодо розробки концепції сутнісного обґрунтування наукового апарату, який визначає поняття конкурентоспроможності, не викликає сумніву. Цей зв'язок підтверджений численними фундаментальними та прикладними дослідженнями цілого ряду науковців, на що у своєму розвитку спирається наука про конкурентоспроможність.

Ретроспективний аналіз економічної теорії ринкових відносин дає нам підстави для висновку про те, що перші зрозумілі науково обґрунтовані визначення характеристик конкуренції та конкурентоспроможності, разом із поняттям підприємницької діяльності, сформульовані представниками меркантилізму (Т. Ман, Дж. Лок, Ф. Бекон). Меркантилісти, досліджуючи торговельні відносини, задавалися питанням про конкуренцію як рушійну силу розвитку підприємницької діяльності, що передбачає конкурентоспроможність товару для ефективного представлення його на ринку. На їхню думку, про конкурентоспроможність товару слід вести мову в контексті можливостей накопичення багатства. Функціональну основу задоволення конкурентоспроможності й здійснення конкуренції, за їхніми опосередкованими оцінками, становить здатність підприємства продати якнайбільше товару, що пов'язує із підприємливістю. Таким чином, у випадку меркантилістського підходу до аналізу економічної поведінки цілком системно, хоч і не зовсім чітко, визначено зв'язок між конкуренцією, конкурентоспроможністю та підприємницькою діяльністю.

Фізіократи (Ф. Кене, В. Мірабо, Ж. Тюрго), надаючи переважного значення сільському господарству як галузі, представили своє бачення конкуренції, конкурентоспроможності та підприємництва. Як ми вважаємо, з фізіократичної доктрини випливає, що основою для створення додаткового продукту є не підприємливість, а перш за все природні властивості сільського господарства, від якого похідною є конкурентоспроможність інших галузей. Така позиція засвідчує однобоке ставлення до суті конкурентоспроможності, оскільки в економічній системі підприємці конкурують на ринках однотипних за значущістю товарів, тому міжгалузевий контекст конкуренції немає тут ніякого значення.

Найбільш комплексну оцінку процесам, що відбуваються в ринковому середовищі, яка вважається класичною, здійснив А. Сміт. Його теорія базується на концепції «невидимої руки» ринку, яка, на його думку, здатна все відрегулювати, у тому числі впорядкувати конкуренцію, конкурентоспроможність, а також підприємницьку діяльність. Досліджуючи проблему ринку А. Сміт визначив конкуренцію як поведінку, змагання за товар і (або) споживача, а також регулятором допустимого рівня цін [1].

Окремі теорії економічного розвитку пропонують ідейні заперечення ринкового підходу до конкуренції, в частині рівного перерозподілу благ, визначального адміністрування державою фактично усіх сфер економічного життя. Такою теорією є Марксова наука (К. Маркс, Ф. Енгельс).

Сучасна економічна теорія у своїй переважній більшості досліджень визнає категорії конкуренції, конкурентоспроможності й підприємництва, а практичні засади її впровадження системно представлені розвитком ідеології ринку. Прерогативою є конкуренція як невід'ємний елемент ринкового механізму, функція якого полягає в регулюванні відносин учасників ринку з приводу балансування попиту та пропозиції, формування ціни товару, трансформації системи підприємницької діяльності. Зокрема, за визначенням І. Ансоффа, конкуренція є процес економічної взаємодії, взаємозв'язку між підприємствами з приводу отримання найкращих можливостей збуту продукції, задоволення потреб покупців й одержання найвищого прибутку [2]. У загальному визначенні саме так і є, конкуренція – це взаємодія, але в частині боротьби за ресурси, ринки збуту й споживача. Вона є багатоаспектною категорією в теорії і в практиці, бо функціонально представлена як фактор, від якого залежить результат діяльності підприємства. Разом з тим – це не лише економічна взаємодія, а й соціальна, політична й загалом всеохоплююча в діяльності людини та підприємця. Уважаємо, що конкуренція, особливо в епоху сучасності – це перманентне явище, й навіть стиль поведінки суб'єктів ринку.

У кожному епоху розвитку людства економічна наука виражала різне бачення сутності конкуренції як вираження результативності економічних та інших відносин, проте головним критерієм розуміння цього явища були ознаки боротьби суб'єктів за кращі умови задоволення потреб. Навколо цього критерію сформувалося визначення поняття конкуренції, а також похідних від нього, таких як конкурентоспроможність, підприємницька діяльність, конкурентоспроможність підприємства тощо.

Найбільш продуктивно щодо визначення змісту категорійно-понятійного апарату в теорії конкуренції наука розвивається, починаючи з початку ХХ століття. До цієї ситуації призвів стрімкий, активний розвиток ринкових відносин і головне – визнання їх найбільш прогресивною формою, яка забезпечує інноваційне зростання. Сучасна наука пропонує різні за характером усвідомлення, визначення понять «конкуренція» (табл. 1) та «конкурентоспроможність» з проекцією на підприємницьку діяльність зокрема.

Багатогранність визначень поняття «конкуренція» підкріплена природними чинниками, факторами й способами перманентної взаємодії видів на землі, які споконвічно демонстрували прагнення вижити в складних екологічних, природних, кліматичних, а людина – економічних, соціальних та інших багатогранних умовах, що доведено наукою про еволюцію видів – згідно з ученням Ч. Дарвіна [10]. Питання ж конкуренції й конкурентоспроможності представлені в площині розвитку ідеології ринкового процесу, розвитку теорії ринку, яка передбачає обов'язкову змагальність.

Визначення поняття «конкуренція» в економічній науці й класифікація підходів

Дослідники	Визначення – інтерпретація змісту	Ідентифікація й характеристика підходу
Й. Шумпетер	Як суперництво старого з новим – новими технологіями, формами організації праці й виробництва, новими товарами і їх здатністю задовольняти потреби інноваційним способом тощо	Процесний – «боротьба», «суперництво», «змагання»
П. Хейне	Прагнення якнайкраще задовольнити критерії доступу до рідких благ	Мотиваційний – «спонукальність» дії, вмотивованість поведінки в русло активізації стимулів підвищення індивідуального, підприємницького, суспільного добробуту
Ф. Найт	Позиціонування, взаємодія в економіці та ринку великої кількості незалежних конкуруючих одиниць, які змагаються за цінні для них активи, ресурси й споживача	Функціональний – як ідентифікація конкуруючих суб'єктів на ринку за акцією їх змагальності за потрібні їм блага, наприклад, ресурси, товари, соціальні активи
К. Р. Макконел, С. Л. Брю	Наявність на ринку великої кількості незалежних покупців і продавців, можливість для покупців і продавців вільно виходити на ринок і залишати його	Системний – сукупність різних за статусом учасників, які взаємозв'язані між собою акцією задоволення попиту в межах кон'юнктури
Ф. А. Хайек	Процес, за допомогою якого люди одержують і передають знання, які в процесі набуття – втілення перетворюються в продукт задоволення потреби	Процесний – за критерієм інноваційності
М. Портер	Динамічний процес, що розвивається, безупинно мінливий ландшафт, на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси й ринкові сегменти	Процесний з акцентом на визначальність ринкової кон'юнктури як механізму спонукання до підприємливості
Г. Л. Азоев	Суперництво на якому-небудь поприщі між окремими юридичними або фізичними особами (конкурентами), зацікавленими в досягненні спільної мети	Процесний – «боротьба», «суперництво», «змагання» з акцентом на підприємливість
А. Ю. Юданов	Боротьба фірм за обмежений обсяг платоспроможного попиту споживачів, що ведеться ними на недоступних сегментах ринку	Процесний – «боротьба», «суперництво», «змагання» з акцентом на ринкову «спеціалізацію»

Джерело: згруповано, систематизовано й класифіковано авторами на основі опрацьованої літератури: [4; 5; 6; 7; 8; 9].

Уважаємо, що конкуренція як явище – це перш за все боротьба будь-кого з

учасників ринкового механізму за кращі умови задоволення власних потреб, це можуть бути умови виробництва, реалізації продукції, купівля за вигідною ціною тощо. Усе це боротьба у повному розумінні цього слова, що визначено зокрема й наведеними у табл. 1. сутнісними характеристиками підходів до розуміння цього поняття. У довідковій літературі конкуренція визначена за ринковим підходом як «... економічне суперництво й боротьба між різними суб'єктами (передусім товаровиробниками та продавцями товарів і послуг) за якнайвигідніші умови їх виробництва та збуту, за привласнення найбільших прибутків та інших цілей...» [11, с. 340]. Загалом конкуренція є мотиваційним фактором, спонукальним чинником до забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта ринку, який діє для одержання певних потрібних благ, використовуючи ресурси, реалізуючи товари й послуги, отримуючи прибуток.

У цілому такі бачення сутності поняття «конкуренція» становлять сукупність визначень, які сформувалися в процесі еволюції теорії конкуренції та теорії конкурентних переваг – як системи ідейних напрацювань за новітньої історії науки про конкуренцію. У теорії конкурентних переваг основна увага приділена вивченню чинників, факторів, які забезпечують суб'єктам ринку наявність переваг над іншими в боротьбі за ресурси, ринки, споживача тощо. Ідеологія теорії конкурентних переваг сформувалася й отримує розвиток у результаті досліджень М. Портера [5], І. Ансоффа [12], Г. Азоева [7], А. Мазаракі і Т. Мельника [13], М. Маліка й О. Нужної [11], В. Месель-Веселяка [14], Б. Пасхавера [15], Р. Фатхудинова [16], Ф. Хайека [8], О. Школьного [17], Л. Штимер [18], О. Яценко [19] та багатьох інших науковців [20–23]. Теорія конкурентних переваг, на наше переконання, є системним, фундаментальним ученням про конкуренцію та конкурентоспроможність. Разом з тим, на думку О. Яценко [19], ця теорія функціонально започаткована ідеями: А. Сміта як теорія абсолютних переваг; Д. Рікардо як теорія відносних переваг; А. Маршалла як концепція ринкової рівноваги; Й. Шумпетера – обґрунтовував конкурентність через підприємництво й інновації; М. Портера – досліджував конкурентні переваги, через оцінки факторів виробництва, інновацій, засади кластеризації тощо. Дальші надбання науки в результатах досліджень сформувалися на базі цих напрацювань і набули розвитку в сучасних інтерпретаціях оцінок змін економічного середовища.

Сучасна наука про конкуренцію базується на ідеях М. Портера, а практика їх визнає, підприємці використовують зокрема ромб конкурентних переваг М. Портера [6] для стратегічного моделювання конкурентоспроможності. Цей ромб включає такі фактори конкурентоспроможності як: інтелектуальний капітал й інформаційні ресурси; інфраструктурне забезпечення; конкурентні позиції учасників ринку в боротьбі за необхідний їм товар; законодавчу базу й політику уряду в регулюванні ринку. Ці сегменти за сукупністю факторів й ефектів прояву М. Портер вважає базовими у визначенні конкурентоспроможності та конкурентних переваг [5].

Певним чином підсумовуючи еволюційні характеристики теорії

конкуренції та конкурентоспроможності, зазначимо, що вона видозмінюється під впливом чинників трансформацій економічної системи на рівні підприємства, національної та особливо глобальної економіки, яка виступає домінантою структурних змін.

Аналіз теоретичних положень категорійного апарату дефініції «конкуренція» (див. табл. 1) показує, що змістовно конкуренція – це перш за усе: боротьба; спосіб задоволення мотивацій до кращого задоволення потреб й одержання умов для максимізації доходу; процес управління тощо. Така широкоплановість визначень і підходів до визначення конкуренції зумовлена еволюцією ринку, підприємницької системи, а також постійним пошуком новітніх способів якісного задоволення потреб.

У науковій думці утвердилися три підходи до розуміння конкуренції як явища: поведінковий, структурний і функціональний (табл. 2).

Таблиця 2

Підходи до розуміння конкуренції як економічного явища

<i>Підходи та їхні змістові характеристики</i>	
<p style="text-align: center;"><i>Поведінковий</i></p> <p>Аналіз боротьби за гроші, товари, ресурси, яку проводять суб'єкти ринку для задоволення своїх соціально-економічних інтересів <i>(А. Сміт, К. Маркс, М. Портер)</i></p>	<p style="text-align: center;"><i>Структурний</i></p> <p>Аналіз структури ринку та конкурентних позицій його учасників, бар'єрів входу й виходу <i>(А. Курно)</i></p>
<p style="text-align: center;"><i>Функціональний</i></p> <p>Аналіз особливостей функціонування ринку і взаємодій суб'єктів у контексті реалізації засад суперництва, трансформацій, інноваційності <i>(Й. Шумпетер, Ф. Хайек)</i></p>	<p style="text-align: center;"><i>Комплексний (змішаний)</i></p> <p>Аналіз структури ринку, витрат, поведінки підприємців, рівня інноваційності бізнесу тощо <i>(В. Горфінкель)</i></p>

Джерело: сформовано авторами.

У рамках згаданих підходів (поведінковий, структурний, функціональний, комплексний (змішаний)) представлено визначення конкуренції за спільними ознаками.

Авторські визначення, які підпадають під модель поведінкового підходу, характеризують конкуренцію як прояв поведінки учасника ринку в рамках боротьби за кращі умови представлення свого товару, а також боротьби старого з новим (А. Сміт). У чистому вигляді конкуренція – це спосіб чесної боротьби, який у класичній інтерпретації А. Сміта відбувається без будь-яких змов. Таке твердження дещо утопічне, бо на практиці учасники конкурентної боротьби прагнуть до максимізації прибутку, тому рідко поступаються своїми інтересами, вирізняючись різним рівнем конкурентоспроможності.

З позиції структурного підходу пріоритет визначення сутності й ознак конкуренції надано аналізу структури та типізації ринку (досконала конкуренція, монополістична, олігополістична конкуренція, чиста монополія).

За функціонального бачення конкуренція означає застосування підприємницького способу економічної взаємодії, згідно з яким першість

належить інноваціям у різних сферах господарювання, інновації – головна конкурентна перевага (Й. Шумпетер).

Комплексний підхід передбачає врахування методологічних позицій і засад поведінкового, структурного й функціонального підходу, він тим самим є максимально всеохоплюючим у визначенні конкуренції як економічного явища та процесу, що забезпечує мотивацію суб'єктів до формування конкурентоспроможності. Ми схилиємося до того, що саме комплексний підхід потрібно вважати актуальним для сучасної практики, бо він дає можливість урахувати зокрема аспекти дії глобального ринку.

У теоретичному плані слід звернути увагу на галузеві особливості характеристик визначень конкуренції, зокрема в нашому випадку стосовно сільського господарства – галузі із сезонним характером виробництва. Вітчизняні сучасники, а також дослідники проблем сільськогосподарського ринку й аграрного підприємництва здебільшого дотримуються функціонального та поведінкового підходу з урахуванням ознак комплексного. За їхнім визначенням, конкуренція – це: економічний закон боротьби підприємств за виживання (В. Андрійчук); найефективніший метод економічного контролю за витратами виробництва (В. Амбросов); суперництво конкуруючих одиниць шляхом аналізу структури ринку з наступним визначенням ступеня свободи продавця й покупця (М. Малік, О. Нужна); функція підприємницьких структур, яка реалізується через механізм впровадження інновацій і процес інноваційного розвитку в інституційній системі ринку (О. Шпикуляк); комплексна інституція сучасної ринкової економіки й головний регулятор ринку (П. Пуцентейло); функціональна ознака конкурентного ринкового середовища (О. Непочатенко); найбільш дієвий та ефективний стимул забезпечення якості й конкурентоспроможності продукції (Й. Ушкаренко). Уважаємо, що така багатоманітність, різноаспектність визначень конкуренції пов'язана з її присутністю в усіх сферах суспільної та економічної (ринкової діяльності). Ми ж схилиємося до визначення, що конкуренція – це перш за все функція ринку й спосіб досягнення цілей підприємницької діяльності.

На базі зазначеного в аналізі теоретико-методичних конструкцій поняття «конкуренція» робимо висновок про те, що вихідною умовою конкуренції є конкурентоспроможність – якісні ознаки суб'єкта або ж об'єкта конкуренції, які дозволяють йому забезпечувати реалізацію стратегії економічної боротьби. Таким чином, головною умовою успішної конкуренції суб'єктів підприємницької діяльності за ринки, товари, послуги, споживача є сформований ними рівень конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність – одна з головних умов успішного ведення бізнесу, конкурентного функціонування підприємства на ринку. Це специфічно виражено в сільськогосподарській економічній системі, адже в ній підприємства постійно відчують вплив підприємств, які реалізують аналогічну продукцію на ринку, бо в класичному розумінні – це ринок із чистою конкуренцією.

Конкурентоспроможність як утілення засобів і заходів боротьби за кращі умови економічної діяльності, втілена в товарі, послугах, соціальних та економічних проектах, управлінні тощо. У спрощеному розумінні зміст поняття «конкурентоспроможність» охарактеризований науковцями як здатність суб'єкта ринку витримувати конкуренцію в порівнянні з аналогічними суб'єктами. Залежно від рівня впровадження (ринок), а також функціональної спрямованості (товар, послуга, підприємство), конкурентоспроможність представлена як безпосередня можливість успішного, конкурентного задоволення потреб споживача на певному ринку у певний період часу.

Еволюція теоретичних засад конкурентоспроможності пов'язана з проблемою представлення суб'єктів господарювання, а також товарів і послуг, які вони постачають на ринок. У цілому згадані теоретичні засади є похідними від теорії конкуренції, але питання конкурентоспроможності в сучасному їх оформленні є самостійною галуззю знань, зі своїм предметом і об'єктом. У загальній конструкції еволюції розвитку, концепція конкурентоспроможності змінювалася в контексті змін теорії конкуренції й ринку. Епохальні зміни в представленні сутності конкурентоспроможності відбулися завдяки ідеям А. Сміта, Д. Рікардо, Й. Шумпетера, А. Маршалла, К. Макконнелла, С. Брю [9], М. Портера, які досліджували ринкове середовище та його еволюцію, а також поведінку суб'єктів підприємництва. Перші спроби дослідження економічних оцінок проблеми конкурентоспроможності виникли із формуванням структурованої системи економічних відносин. Проте відособленого в рамках економічної теорії статусу, вона набула в 70-х рр. ХХ століття, коли питання конкурентоспроможності вийшло на рівень економічної безпеки країн.

У рамках предмета нашого дослідження необхідно зосередити основну увагу на питаннях конкурентоспроможності підприємства. Погоджуємося з думкою Н. Тарнавської [24] про те, що, «виходячи з визначення конкурентних переваг М. Портера як основи ефективної діяльності підприємства у довгостроковій перспективі, можна стверджувати, що конкурентоспроможність підприємства забезпечується його конкурентними перевагами, які є реалізованою компетенцією підприємства. Конкурентна перевага дає можливість запропонувати споживачеві товар з очевидною цінністю для нього і зберегти його прихильність до товарів цього підприємства упродовж тривалого часу (реалізація продукції за нижчими цінами, вищим рівнем якості, додатковими гарантіями та сервісом тощо), а на основі цього – забезпечити подолання підприємством сил конкуренції, що діють на нього» [25, с. 50]. Тобто, конкурентоспроможність – це квінтесенція властивостей, характеристик, якостей, можливостей, які її носій (товар, підприємство, працівник) позиціонують на споживчому ринку. Для нас же похідним є висвітлення теоретичних основ визначення змісту поняття «конкурентоспроможність підприємства».

Науковці його тлумачать по-різному, але найбільш узагальнено як – здатність вести успішну конкурентну боротьбу з іншими підприємствами за

ринки, виробляючи конкурентоспроможний продукт.

На переконання М. Канінського, конкурентоспроможність підприємства є здатністю отримувати прибутки, достатні для простого чи розширеного відтворення, мотивації праці та поліпшення якості продукції [26]. Таке розуміння сутності конкурентоспроможності витікає із внутріорганізаційної концепції означення засад розвитку підприємства, які в ринкових умовах передбачають здатність забезпечити достатні для ефективного використання ресурсів організаційно-економічні умови господарювання. Першооснову визначення конкурентоспроможності в такому контексті становить умотивованість підприємця досягати результату шляхом формування внутріорганізаційних переваг у рівні якості взаємодії використання ресурсів.

Схожої думки дотримується Ю. Наумов, вважаючи сутністю й запорукою конкурентоспроможності підприємства здатність забезпечити належну економічну ефективність господарювання, розширене відтворення, інноваційність і якість продукції, а також продуктивність праці [27].

Конкурентоспроможність підприємства в плані застосування комплексного її визначення становить виробничу та ринкову. Виробнича – здатність сформувати господарську систему, яка забезпечує нижчий відносно інших виробників рівень виробничих витрат. Ринкова – конкурентоспроможність – пропозиція за ціною, яка разом із високою якістю товару (послуги), забезпечує прибуткове ведення діяльності. Так чи інакше, конкурентоспроможність за своїм рівнем оцінюється ринком як на рівні виробництва, так і на рівні попиту-пропозиції. У цілому розуміння конкурентоспроможності як явища, результату ведення бізнесової діяльності, а також сукупності якостей, якими володіє товар, підприємство, держава, досить багатопланове, але в науці виділяють найбільш широкопланові визначення (табл. 3).

З позиції ринкової ідеології розгляду економічних процесів, конкурентоспроможність пов'язують із товаром, як найбільш видимим аспектом її прояву, який оцінює споживач у рамках ринкового попиту. Ефект конкурентоспроможності товару позначається на конкурентних позиціях підприємства, його ефективності як організації зі створення додаткового продукту тощо.

Конкурентоспроможність підприємства як сукупність якостей, які дозволяють конкурентно діяти на ринку, має галузеві особливості становлення та забезпечення. Свою відповідну специфіку має, наприклад, сільськогосподарська підприємницька діяльність, що позначається на ознаках конкурентоспроможності й засадах їх формування. Це пов'язано з перебуванням сільськогосподарських підприємств в особливих умовах, пов'язаних з природними чинниками (кліматичні умови, якість землі тощо).

Досліджуючи теоретико-методичні аспекти конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, потрібно розуміти, що продукт сільськогосподарської діяльності є здебільшого незамінними, а їх споживання є

обов'язковим для життя людини.

Таблиця 3

Визначення категорії конкурентоспроможності в економічній науці

Автор	Визначення і трактування
Майкл Портер	Конкурентоспроможність – це зумовлений економічними, соціальними та політичними факторами стан країни або окремого товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках. Конкурентоспроможність – властивість товару, послуги, суб'єкта ринкових відносин виступати на ринку на рівні з аналогічними товарами, послугами або конкуруючими суб'єктами ринкових відносин, що присутні на ринку.
В. О. Василенко	Конкурентоспроможність – здатність організації домагатися своїх цілей в умовах ринку, на якому з аналогічними цілями діють інші підприємства. Конкурентоспроможність підприємства – можливість його ефективної господарської діяльності й її практичної реалізації в умовах конкурентного ринку.
І. З. Должанський	Конкурентоспроможність підприємства – це можливість ефективно розпоряджатися власними й позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку.
Р. А. Фатхутдинов	Конкурентоспроможність – властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби, у порівнянні з аналогічними об'єктами, що є на цьому ринку.
С. Ф. Покропивний	Конкурентоспроможність підприємства – означає його здатність до ефективної господарської діяльності та забезпечення прибутковості за умов конкурентного ринку. Тобто, конкурентоспроможність підприємства – це здатність забезпечувати випуск і реалізацію конкурентоспроможної продукції.
О. Савчук	Конкурентоспроможність – здатність у процесі суперництва досягати кращих результатів у деякій діяльності, сфері функціонування. Конкурентоспроможність підприємства повинна визначатися конкурентоспроможністю окремих видів продукції, яку воно виробляє.
А. Н. Люкшинов	Конкурентоспроможність організації – здатність вести успішну конкурентну боротьбу.

Джерело: згруповано авторами на основі [10; 28; 16; 29; 25; 30; 31].

Виділяючи внутрігосподарський і ринковий (споживацький) контекст формування конкурентоспроможності сільгоспідприємств, ми ведемо мову, по-суті, про ефективність господарювання. Взаємозв'язки чинників розуміння конкурентоспроможності підприємства в сільському господарстві можна зобразити у вигляді схеми (рис. 1).

У нашому теоретичному розумінні сутності конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, крім загальновідомих, загальноприйнятих факторів або ж їх сукупності, потрібно виділяти групу «природно-об'єктивні». Вони є визначальними, адже від них, по-суті, залежить можливість ведення

сільського господарства, ними сформовані передумови конкурентоспроможності підприємства на ринку певного сільськогосподарського продукту. Адже часто конкурентоспроможність по певному продукту апіорі низька, чи апіорі висока, через дію природно-об'єктивних чинників.

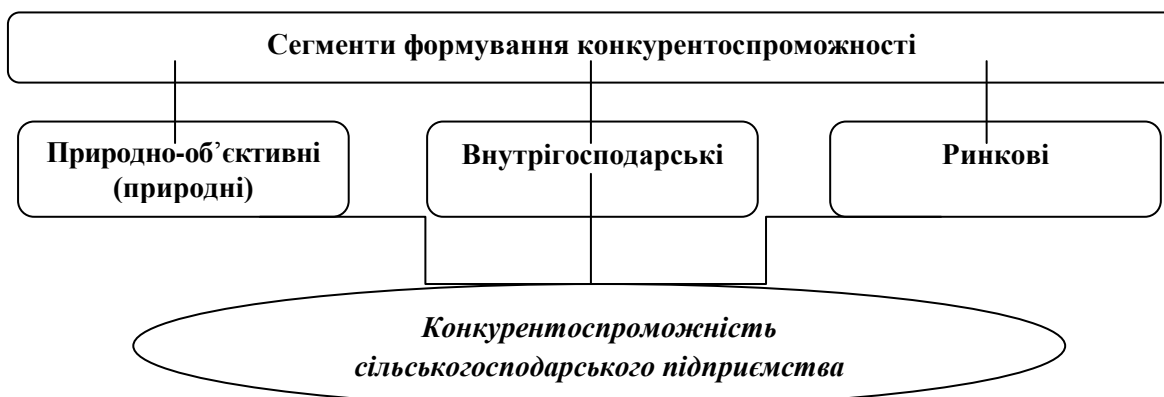

Рис. 1. Схема взаємозв'язку чинників розуміння конкурентоспроможності підприємства в сільському господарстві

Джерело: сформовано авторами.

Визначень конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в економічній науці представлено чимало й усі вони підпорядковані ринковій ідеології. У найбільш загальному контексті конкурентоспроможність підприємства трактують науковці як сукупність порівняльних переваг по відношенню до інших. Її також розуміють у статусі вищого рівня ефективності господарювання, яка (ефективність) оцінюється ринком через механізм збалансування попиту-пропозиції.

У теоретичному плані слід виділяти ресурсну та інноваційну модель формування й розвитку конкурентоспроможності підприємства, але додаємо змішану (така трапляється на рівні сільськогосподарських підприємств в Україні): ресурсна модель притаманна ситуації, за якої підприємство свою спроможність ефективного господарювання базує на інтенсивній експлуатації усіх видів ресурсів, у тому числі на засадах екстенсивного підходу; інтенсивна – в основу покладено інноваційні рішення й високоінтелектуальну працю; змішана – включає ознаки попередніх моделей.

Ефективне, конкурентоспроможне виробництво як визначальна складова частина конкурентоспроможності підприємства, можливе за умов раціонального використання ресурсів, а також інноваційного типу ведення підприємницької діяльності. Забезпечуючи довгострокову стабільність економічного зростання, системне підвищення якості створюваної продукції, разом з утриманням стійких позицій на ринку за обсягами продажу, підприємство вважається конкурентоспроможним. Також зазначимо, що важливим аспектом формування засад конкурентоспроможності в оцінках її рівня відносно до підприємницьких структур, потрібно вважати чинники сталого розвитку. Для сільськогосподарських підприємств, поряд з

пріоритетними економічними факторами, вирішального значення набувають екологічні, адже від них залежить рівень безпечності продовольства.

Уважаємо, що галузеві особливості сільського господарства й функціонування агропродовольчого ринку дають нам вагомі підстави для визначення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств як здатності виробляти високоякісну, екологічнобезпечну, безпечну для здоров'я людини сільськогосподарську продукцію-сировину, а також продовольство за оптимальних витрат з точки зору наявного рівня розвитку продуктивних сил і виробничих відносин в економіці, що забезпечить закріплення на ринку й сталий розвиток сільських територій. Екологічна складова й аспекти сталого розвитку сільських територій є похідними та залежними від економічних ефектів конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства, що витікає з організаційних характеристик способу ведення аграрного бізнесу, який перебуває в системній залежності від природи, органічно вбудований у соціум. Тобто конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства є багатоплановою, нині це не лише здатність виробляти конкурентну продукцію за оптимального рівня витрат, а й екологічність, сталість господарювання, наявність можливостей здійснювати підтримку сільських громад.

Висновки. Теоретичні засади визначення сутності конкурентоспроможності й характеристики її ролі в розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі зосереджені навколо розуміння того, що це явище в практичному сенсі є сукупністю результатів господарювання, соціальних дій, наявність яких дає підстави для можливості достатнього задоволення потреби ринку, одержуючи конкурентний дохід від продажу виробленої продукції. Поняття «конкурентоспроможність» тісно пов'язане з поняттям «конкуренція», а в практичному вираженні такий зв'язок відповідає сутності ринку як системи боротьби протилежностей. Конкуренція є стимулом у формуванні й розвитку конкурентоспроможності підприємства на ринку та прагненні підприємця одержати прибуток. Щодо поняття «конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств», то воно набагато складніше й трактується досить неоднозначно. У загальному вигляді конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства може бути визначена як його порівняльна перевага стосовно інших підприємств цієї галузі всередині країни та за її межами. У випадку активних економічних об'єктів – підприємств, представлених на ринку, конкурентоспроможність є категорію ефективності, але на більш високому рівні.

Підприємницька діяльність ведеться в умовах ринку, в середовищі, яке передбачає змагання за ринки, товари й ресурси для ефективного їх виробництва. Суб'єкти господарювання – підприємства, у тому числі сільськогосподарські, взаємодіють у ринковій економічній системі для одержання прибутку. Економічні відносини підприємств побудовані на засадах конкуренції, тобто боротьби за ресурси й ринки, а забезпечувальним фактором у результативності цієї боротьби є конкурентоспроможність. Теоретична

модель визначення поняття «конкурентоспроможність» полягає в тому, що її розуміють як стан суб'єкта господарювання за оцінкою здатності продуктивно реалізувати свій потенціал, одержуючи від цього вигоду, прибуток, достатній для розширеного відтворення.

Список використаних джерел

1. Смитт А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Пер. с англ. Кн. I-III. Рос. акад. наук, Ин-т экономики. Москва: Наука, 1993. 570 с.
2. Рикардо Д. Сочинения. Т. I. Москва: Госполитиздат, 1955. 480 с.
3. Вініченко І. І. Еволюція підходів у дослідженнях конкурентоспроможності. *Агросвіт*. 2012. № 8. С. 3–6.
4. Шумпетер Й. Капитализм, социализм и демократия. Москва: Экономика, 1995. 151 с.
5. Портер М. Конкуренция. Москва: Издательский дом «Вильямс», 2001. 495 с.
6. Портер М. Международная конкуренция. Москва: Международные отношения, 1993. 798 с.
7. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика. Москва: Центр экономики и маркетинга, 1996. 208 с.
8. Хайек Ф. Смысл конкуренции. *Современная конкуренция*. 2009. № 3(15). С. 18–27.
9. Макконел К. Р., Брю С. Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. В 2-х т.; пер. с англ., 11-е изд. Т. 1. Москва: Республика, 1992. 399 с.
10. Дарвин Ч. Происхождение видов / общ. ред. Ф. А. Дворянкина. Москва: Сельхозгиз, 1952. 484 с.
11. Малік М. Й., Нужна О.А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2007. 207 с.
12. Ансофф И. Планирование будущего корпорации. Москва: Прогресс, 1985. 560 с.
13. Мазаракі А., Мельник Т. Інновації як джерело стратегічних конкурентних переваг. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2010. № 2. С. 5–17.
14. Месель-Веселяк В. Я. Ефективність господарювання новостворених сільськогосподарських підприємств ринкового спрямування в Україні. *Економіка АПК*. 2016. № 12. С. 21–33.
15. Пасхавер Б. Цінова конкурентність аграрного сектора. *Економіка України*. 2007. № 1. С. 78–87.
16. Фатхудинов Р. А. Стратегическая конкурентоспособность. Москва: ЗАО «Издательство Экономика», 2005. 504 с.
17. Школьній О. О. Організаційно-економічні чинники управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств: монографія. Умань: Вид-во УДАУ, 2007. 308 с.
18. Штимер Л. Т. Методичний інструментарій стратегічного аналізу

потенціалу підприємств. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2012. № 3(19). С. 136–139.

19. Яценко О. М. Об'єктивні чинники та еволюційні зміни у теорії конкурентних переваг. *Економіка АПК*. 2003. № 8. С. 124–127.

20. Featherstone A. M. The Farm Economy: Future Research and Education Priorities. *Applied Economic Perspectives and Policy*. 2018. Vol. 40. Is. 1. Pp. 136–154. <https://doi.org/10.1093/aep/ppy001>.

21. McCluskey Ji. J. Nelson A. G., Gala C. Agricultural and Applied Economics Priorities for Solving Societal Challenges. *Applied Economic Perspectives and Policy*. 2018. Vol. 40. Is. 1. Pp. 1–4. <https://doi.org/10.1093/aep/ppx053>.

22. Nerlove M. Agricultural Economics and Economics: Influence and Counter-Influence, 1910–1960. *Applied Economic Perspectives and Policy*. 2015. Vol. 37. Is. 1. Pp. 34–63. <https://doi.org/10.1093/aep/ppu025>.

23. Yu J., Bouamra-Mechemache Z. Production standards, competition and vertical relationship. *European Review of Agricultural Economics*. 2016. Vol. 43. Is. 1. Pp. 79–111. <https://doi.org/10.1093/erae/jbv004>.

24. Тарнавська Н. П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 570 с.

25. Савчук О. Системний підхід до аналізу конкурентоспроможності промислового виробництва. *Економіст*. 2001. № 12. С. 58–61.

26. Канінський М. П. Підвищення конкурентоспроможності підприємницьких структур. *Економіка АПК*. 2001. № 11. С. 96–98.

27. Наумов Ю. Ф., Лотохова І. Г. Про конкурентоспроможність аграрних підприємств у сучасних ринкових умовах. *Економіка АПК*. 2003. № 8. С. 124–127.

28. Василенко В. О. Стратегічне управління. Київ: ЦНЛ, 2003. 396 с.

29. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ: КНЕУ, 2002. 528 с.

30. Люкшинов А. Н. Стратегический менеджмент. Москва: Юнити-Дана, 2002. 375 с.

31. Должанський І. З., Загорна Т. О. Конкурентоспроможність підприємства. Київ: ЦНЛ, 2006. 384 с.

References

1. Smith, A. (1993), *Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov* [An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations], Ros. akad. nauk, In-t jekonomiki, Moscow, Russia.

2. Ricardo, D. (1955), *Sochyneniya* [Compositions], Gospolitizdat, Moscow, Russia.

3. Vinichenko, I. I. (2012), Evolution of approaches in competitiveness research. *Agrosvit*, no. 8, pp. 3–6.

4. Shumpeter, J. A. (1995), *Kapitalizm, socializm i demokratija* [Capitalism,

Socialism and Democracy], Jekonomika, Moscow, Russia.

5. Porter, M. (2001), *Konkurentsya* [Competition], Izdatelskyi dom «Vyliams», Moscow, Russia.

6. Porter, M. (1993), *Mezhdunarodnaia konkurentsya* [International competition], Mezhdunarodnye otnosheniia, Moscow, Russia.

7. Azoev, H. L. (1996), *Konkurentsia: analiz, stratehiia i praktyka* [Competition: analysis, strategy and practice], Centr jekonomiki i marketinga, Moscow, Russia.

8. Hayek, F. (2009), The meaning of competition. *Contemporary competition*, no. 3(15), pp. 18–27.

9. McConnell, C. R. and Brue, S. L. (1992), *Jekonomiks: principy, problemy i politika* [Economics: Principles, Problems and Policies], 11nd ed, Respublika, Moscow, Russia.

10. Darwin, Ch. (1952), *Proishozhdenie vidov* [On the Origin of Species], Sel'hozgiz, Moscow, Russia.

11. Malik, M. Y. and Nuzhna, O. A. (2007), *Konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpriemstv: metodolohiia i mekhanizmy* [Competitiveness of agrarian enterprises: methodology and mechanisms], NSC «IAE», Kyiv, Ukraine.

12. Ansoff, I. (1985), *Planirovanie budushhego korporacii* [Planning for the future of the corporation], Progress, Moscow, Russia.

13. Mazaraki, A. and Melnyk, T. (2010), Innovation as a source of strategic competitive advantage. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, no. 2, pp. 5–17.

14. Mesel-Veseliak, V. Ya. (2016), Business efficiency of new-formed agricultural market-oriented enterprises in Ukraine. *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 21–33.

15. Paskhaver, B. (2007), Price competition of agrarian sector. *Economy of Ukraine*, no. 1, pp. 78–87.

16. Fatkhudinov, R. A. (2005), *Strategicheskaja konkurentosposobnost'* [Strategic Competitiveness], ZAO «Izdatel'stvo Jekonomika», Moscow, Russia.

17. Shkolnyi, O. O. (2007), *Orhanizatsiino-ekonomichni chynnyky upravlinnia konkurentospromozhnistiu ahrarnykh pidpriemstv* [Organizational and economic factors of competitiveness management of agricultural enterprises], Vyd-vo UDAU, Uman, Ukraine.

18. Shtymer, L. T. (2012), Methodical toolkit for strategic analysis of enterprise potential. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no. 3(19), pp. 136–139.

19. Yatsenko, O. M. (2003), Objective factors and evolutionary changes in the theory of competitive advantages. *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 124–127.

20. Featherstone, A. M. (2018), The Farm Economy: Future Research and Education Priorities. *Applied Economic Perspectives and Policy*, vol. 40, is. 1, pp. 136–154. <https://doi.org/10.1093/aep/ppy001>.

21. McCluskey, Ji. J., Nelson, A. G. and Gala, C. (2018), Agricultural and

Applied Economics Priorities for Solving Societal Challenges. *Applied Economic Perspectives and Policy*, vol. 40, is. 1, pp. 1–4. <https://doi.org/10.1093/aep/ppx053>.

22. Nerlove, M. (2015), Agricultural Economics and Economics: Influence and Counter-Influence, 1910–1960. *Applied Economic Perspectives and Policy*, vol. 37, is. 1, pp. 34–63. <https://doi.org/10.1093/aep/ppu025>.

23. Yu, J. and Bouamra-Mechemache, Z. (2016), Production standards, competition and vertical relationship. *European Review of Agricultural Economics*, vol. 43, is. 1, pp. 79–111. <https://doi.org/10.1093/erae/jbv004>.

24. Tarnavska, N. P. (2008), *Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstv: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Managing the Competitiveness of Enterprises: Theory, Methodology, Practice], Ekonomichna dumka, Ternopil, Ukraine.

25. Savchuk, O. (2001), System approach to the analysis of the competitiveness of industrial production. *Ekonomist*, no. 12, pp. 58–61.

26. Kaninsky, M. P. (2001), Improving competitiveness entrepreneurial structures. *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 96–98.

27. Naumov, Yu. F. and Lotokhova, I. G. (2003), On the competitiveness of agrarian enterprises in modern market conditions. *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 124–127.

28. Vasylenko, V. O. (2003), *Stratehichne upravlinnia* [Strategic management], TsNL, Kyiv, Ukraine.

29. Pokropyvnyi, S. F. *Ekonomika pidpriemstva* [Economy of enterprises], 2nd ed., KNEU, Kyiv, Ukraine.

30. Lyukshinov, A. N. *Strategicheskij menedzhment* [Strategic management], Unity-Dana, Moscow, Russia.

31. Dolzhansky, I. Z. and Zagorna, T. O. (2006), *Konkurentospromozhnist pidpriemstva* [Competitiveness of the enterprise], TsNL, Kyiv, Ukraine.

How to cite this article? Як цитувати цю статтю?

Стиль – ДСТУ:

Мельник К., Пташник С. Теоретичні засади конкурентоспроможності та її роль у розвитку підприємницької діяльності. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2018. Vol. 4. No. 2. Pp. 97–114. URL: www.are-journal.com.

Style – Harvard:

Melnuk, K. and Ptashnyk, S. (2018), Theoretical basis of competitiveness and its role in development of entrepreneurial activity. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 4, no. 2, pp. 97–114, available at: www.are-journal.com.